

УДК 330.338

Л. І. Федоришина,

к. і. н., доцент кафедри аналізу та статистики, Вінницький національний аграрний університет

А. О. Цуркан,

студентка, Вінницький національний аграрний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

L. Fedorishina,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department
of Analysis and Statistics, Vinnitsa National Agrarian University

A. Tsurkan,

student of Vinnytsia National Agrarian University

IMPROVING METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE CREDITWORTHINESS OF A COMMERCIAL BANK BORROWER

Статтю присвячено дослідженню методичних прийомів для оцінки кредитоспроможності позичальників комерційного банку в умовах нестабільності зовнішнього середовища і розробці механізму оцінки кредитоспроможності позичальника як напряму запобігання зростанню проблемної заборгованості. Визначено співвідношення періодів оцінки фінансового стану позичальника та його фінансової звітності. Розглянуто методику розрахунку основних показників фінансового стану, що визначені для оцінки кредитоспроможності позичальників комерційного банку.

У статті розроблено авторську методику оцінки кредитоспроможності банку для юридичних осіб-позичальників, яка безпосередньо стосується підприємств малого і середнього бізнесу, а також корпоративного сектору економіки. Зазначено, що особливість цієї методики полягає в тому, що вона розроблена окремо для підприємств малого і середнього бізнесу, а також корпоративного сектору економіки, але базується на спільному методологічному підході. Удосконалено алгоритм визначення класу надійності позичальника банку для клієнтів малого та середнього бізнесу.

Обґрунтовано визначення класу надійності позичальника за якісними показниками його діяльності, для прийняття кредитних рішень банком.

Визначено фактори, які впливають на наявність кредитного ризику, що обумовлюють вибір банком спеціальних критеріїв, котрі допомагають визначити ступінь надійності потенціального позичальника з точки зору виконання ним своїх зобов'язань, тобто його кредитоспроможність. Зазначено необхідність скорочення обсягів проблемної заборгованості, яка вимагає формування адекватного механізму оцінки кредитоспроможності позичальника та запропоновано удосконалені методичні прийоми для проведення аналізу, які сприятимуть підвищенню ефективності кредитних відносин між банком і позичальником.

The article investigates methodological approaches to assess the creditworthiness of borrowers of commercial banks in an unstable environment and development assessment mechanism as the borrower directly prevent the growth of bad debts. The relationship between the periods of evaluation of the financial condition of the borrower and its financial statements is determined. The method of calculation of the main indicators of the financial state, determined for the assessment of the creditworthiness of commercial bank borrowers, is considered.

The article develops author's methodology for assessing the bank's creditworthiness for legal entities — borrowers, which directly concerns small and medium-sized enterprises, as well as the corporate sector of the economy. It is noted that the feature of this technique is that it is developed separately for small and medium enterprises, as well as the corporate sector of the economy, but is based on a common methodological approach. The algorithm for determining the reliability class of the bank borrower for small and medium business customers has been improved.

The definition of the reliability class of the borrower on qualitative indicators of its activity, for acceptance of credit decisions by the bank is substantiated.

The factors that influence the presence of credit risk are determined, first of all, which determine the selection by the bank of special criteria, which help to determine the degree of reliability of the potential borrower in terms of fulfilling his obligations, that is, his creditworthiness. The necessity of reducing the amount of problem debt, which requires the formation of an adequate mechanism for assessing the borrower's creditworthiness, is proposed, and advanced methodological techniques for conducting analyzes that will contribute to increasing the efficiency of credit relations between the bank and the borrower.

Ключові слова: кредитоспроможність, комерційний банк, юридичні особи, позичальник, оцінка, кредит, борг.

Key words: creditworthiness, commercial bank, legal entities, borrower, assessment, credit, debt.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах комерційні банки характеризуються низькою кредитною активністю, що зумовлено зменшенням капіталу в резуль-

таті збільшення витрат на формування резервів та підвищенням вимог до системи оцінки кредитних ризиків, а також значним погіршенням платіжної дисципліни позичальників. Так, за

даними Національного банку України, за підсумками 2017 року, фінансовий результат діяльності банків України склав досить низький, а частка простро- ченої заборгованості за кредитами у за- гальній сумі кредитів становить менше 30 відсотків. Це зумовлює пошук рішень та шляхів удосконалення кредитних відносин з позичальниками та оцінки кредитоспроможності [2].

Оцінка кредитоспроможності пози- чальника є важливим інструментом для аналізу та управління кредитними ри- зиками, що висуває нові вимоги до аналітично- го механізму банківського менеджменту та його обліково- інформаційного, організаційно- го та методичного забезпечення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Особливостями оцінки кредитоспромож- ності комерційних банків, а також аналізом існуючих проблем у цій сфері є об'єктом нау- кових досліджень. Зокрема, існуючі аспекти кредитних відносин знайшли відображення у дослідженнях таких вчених, як Васюренко О.В., О.М. Гриценко, А.Г. Грязнова, Т. М. Корпанюк, А.О. Єліфанов, Г.Г. Коробова, О.І. Лаврушин, В.Д. Лагутін, Є.І. Мешкова, А.М. Мороз, В. По- лякова, Г.С.Панова, М.І. Савлук, В.Т. Севрук, І.В. Сало, М.І. Сивульський та ін. Однак ці про- блеми потребують удосконалення та рекомен- дації щодо способів забезпечення та удоскона- лення методичних підходів до оцінки кредито- спроможності позичальника комерційного банку для вирішення проблеми економічного зростання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності пози- чальника комерційного банку, для запобіган- ня зростанню проблемної заборгованості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Значна кількість наукових праць присвяче- на визначенню місця кредитоспроможності в системі кредитних відносин банківських устан- ов та розробці напрямів удосконалення існую- ючих методик оцінки кредитоспроможності. Врахувавши результати дослідження існуючих методів та моделей оцінки кредитоспромож- ності позичальників у вітчизняних банках, було розроблено авторську методику оцінки креди- тоспроможності позичальника банку — юри- дичної особи.

Таблиця 1. Співвідношення періодів оцінки фінансового стану позичальника та його фінансової звітності

Періоди оцінки фінансового стану (дати розрахунку резерву)	Період фінансової звітності (звітний період), що використовується для оцінки фінансового стану позичальника
на 1 травня, на 1 червня, на 1 липня	за 1-ий квартал поточного року, річна звітність за попередній рік
на 1 серпня, на 1 вересня, на 1 жовтня	за 2-ий квартал поточного року, річна звітність за попередній рік
на 1 листопада, на 1 грудня, 1 січня	за 3-ий квартал поточного року, річна звітність за попередній рік
на 1 лютого, на 1 березня, на 1 квітня	за 4-ий квартал попереднього року

Джерело: розроблено автором з використанням [4].

Особливість такої методики полягає в тому, що вона розроблена окремо для підприємств малого і середнього бізнесу, а також корпора- тивного сектору економіки, але базується на спільному методологічному підході, який міс- тить такі положення.

По-перше, оцінка фінансового стану пози- чальника має проводитися на основі даних фінансової звітності підприємств форм №1 "Баланс" та №2 "Звіт про фінансові результа- ти", а також інформації про рух грошових кош- тів на рахунках позичальника. Враховуючи, що квартальна звітність складається протягом кварталу наступного за звітним, а річна протя- гом 4—5 місяців після звітного року, нами виз- начено періодичність використання фінансової звітності позичальника (табл. 1).

По-друге, оцінка фінансового стану пози- чальника-юридичної особи здійснюється з ура- хуванням галузевої спеціалізації позичальника.

По-третє, в методиці враховано, що згідно із Постановою Правління НБУ "Про порядок формування і використання резерву для від- шкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків" банк може са- мостійно встановлювати нормативні значення та відповідні бали для кожного показника за- лежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про най- більшу ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитни- ми операціями [5].

По-четверте, нормативні значення кожно- го показника (крім суб'єктивних) визначають- ся для сегменту малого та середнього бізнесу в залежності від середньогалузевих показників по Україні. Значення показників для кожного позичальника обчислюються на основі його на- лежності до однієї з наступних галузей: сіль- ське господарство, мисливство та лісове госпо- дарство; промисловість; будівництво; торгівля транспортними засобами та їх ремонт; оптова торгівля і посередництво у торгівлі; роздрібна

Таблиця 2. Визначення класу надійності позичальника за якісними показниками його діяльності

Клас	Характеристика
Визначення класу показника «Якість фінансової звітності» (К₁₁)	
«А»	Компанія (або її материнська компанія) пройшла щорічний аудит, надана уся необхідна звітність, пояснення до звітності надаються в повному обсязі за запитом банку
«Б»	Надано усю необхідну звітність, пояснення до звітності надаються в повному обсязі за запитом банку
«В»	Надано усю необхідну звітність, в той же час позичальник відмовився надавати необхідні пояснення до звітності
«Г»	Звітність не надана
«Д»	Надання звітності прострочене більше ніж на 3 місяці або надана звітність не достовірна
Визначення класу показника «Якість менеджменту компанії» (К₁₂)	
«А»	Менеджмент компанії має великий досвід роботи в бізнесі, чітко та правильно визначає цілі компанії та відмінно реалізує стратегію компанії для досягнення визначених цілей
«Б»	Менеджмент компанії має значний досвід роботи в бізнесі, чітко та правильно визначає цілі компанії та реалізує стратегію компанії для досягнення визначених цілей
«В»	Менеджмент компанії має достатній досвід роботи в бізнесі, але цілі компанії не визначені та стратегія не зрозуміла
«Г»	Менеджмент компанії не має достатнього досвіду роботи в бізнесі, цілі компанії не визначені та стратегія не зрозуміла
«Д»	Менеджмент компанії не має достатнього досвіду роботи в бізнесі, цілі компанії не визначені та стратегія не зрозуміла. Компанія працює в агресивному середовищі, якість активів дуже погана якість обслуговування боргу погіршується
Визначення класу показника «Ринкова пропозиція позичальника»	
«А»	Компанія є лідером (або одним із лідерів) на локальному або національному ринку
«Б»	Компанія не є лідером, але канали збуту продукції налагоджені, клієнти диверсифіковані, доля компанії на ринку стабільна
«В»	Компанія не є лідером, продажі не диверсифіковані, але загроз її ринкової позиції не має
«Г»	Продажі не диверсифіковані, доля ринку та продаж зменшується
«Д»	Продажі не диверсифіковані, доля ринку та продаж стрімко зменшується, компанія працює в агресивному середовищі, менеджмент слабкий та не здатний вивести компанію з кризи
Визначення класу показника «Наявність підтримки» (К₁₄)	
«А»	Компанія є важливим бізнесом для акціонерів, акціонери надавали або готові надавати необхідну підтримку позичальнику, наявність поруки від акціонерів або інших компаній групи
«Б»	Компанія є важливим бізнесом для акціонерів, акціонери надавали або готові надавати необхідну підтримку позичальнику, водночас акціонери або інші компанії групи відмовляються надавати поруку
«В»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи не надають підтримки компанії
«Г»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи не надають підтримки компанії та виводять прибутки компанії з бізнесу позичальника
«Д»	Компанія не є ключовим активом акціонерів або групи, акціонери або члени групи виводять активи та прибутки позичальника, порука власників або інших важливих для групи компаній відсутня

Джерело: розроблено автором з використанням [1; 2].

торгівля побутовими товарами та їх ремонт; готелі та ресторани; транспорт і зв'язок; фінансова діяльність; операції з нерухомістю, здавання в оренду та послуги юридичним особам; державне управління; освіта; охорона здоров'я та соціальна допомога; колективні, громадські та особисті послуги.

Для компаній сегменту корпоративного бізнесу перелік галузей визначається згідно з переліком кодів КВЕД, зазначеному на звітності позичальника. Крім того, віднесення позичальника до однієї з вищезазначених галузей може здійснюватися на основі даних про структуру доходу позичальника за останній повний календарний рік.

По-п'яте, клас позичальника банку за результатами оцінки його фінансового стану визначається на підставі основних показників та ко-

ригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників.

По-шосте, оцінка стану позичальника передбачає аналіз його фінансово-господарської діяльності за такими даними: обсяг реалізації; прибутки і збитки; рентабельність; коефіцієнти ліквідності; грошові потоки (рух коштів на рахунках позичальника); склад та динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості; собівартість продукції (робіт, послуг).

По-сьоме, оцінка кредитоспроможності позичальника має виконуватися в три етапи:

1) обчислення значень основних (об'єктивних) показників, які характеризують фінансовий стан позичальника;

2) оцінка і узагальнення основних показників;

3) коригування значення оцінки основних показників на додаткові (суб'єктивні) показники;

Також для визначення кредитної надійності застосовується ряд показників, при обрахунку яких можна визначити

стан підприємства та зробити висновки щодо його діяльності.

До якісних показників діяльності підприємств корпоративного сектору, що пропонується оцінювати у складі визначення класу надійності позичальника, відносяться: якість фінансової звітності, якість менеджменту компанії, ринкова позиція позичальника та наявність підтримки (табл. 2).

Остаточне визначення класу фінансового стану позичальника має відбуватись за тим принципом, що якщо усереднений клас за якісними показниками (Класякість) кращий за клас, розрахований на основі кількісних показників (Класкільк), то можливе остаточне підвищення класу розрахованого на основі кількісних показників, але не більше ніж на 1 літеру. Якщо немає достовірної фінансової звітності, що

попереджує оцінку фінансового стану позичальника — юридичної особи (крім новостворених підприємств), а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, то такі позичальники мають класифікуватися не вище класу "Г". До класу "Г" також належать позичальники банку, проти яких порушено справу про банкрутство. До класу "Д" належать позичальники банку, що визначені банкрутом в установленому законодавством порядком. Фінансовий стан "новостворених" позичальників має встановлюватися на рівні класу "Б", якщо є позитивна інформація щодо суб'єктивних характеристик позичальника.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження можна зазначити, що присутність кредитного ризику залежить від багатьох факторів, перш за все від умов і результатів діяльності позичальника, що обумовлює вибір банком спеціальних критеріїв, котрі допомагають визначити ступінь надійності потенціального позичальника з точки зору виконання ним своїх зобов'язань, тобто його кредитоспроможність. Тому, провівши дослідження зумовлене необхідністю скорочення обсягів проблемної заборгованості, яка вимагає формування адекватного механізму оцінки кредитоспроможності позичальника, запропоновано удосконалені методичні прийоми для проведення аналізу, які сприятимуть підвищенню ефективності кредитних відносин між банком і позичальником.

Література:

1. Герасимович А.М. Проблеми аналітичної оцінки банківських методик визначення кредитоспроможності позичальника-фізичної особи / А.М. Герасимович // Вісник Житомирського держ. технол. ун-ту / Серія: Економічні науки. — 2012. — № 3 (61). — С. 313—315.
2. Гладких Д. Ризики і загрози банківській безпеці України за підсумками 2014 року / Д. Гладких // Вісник Нац. банку України. — 2015. — № 4. — С. 14—23 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_4_8
3. Д'яконова І.І. Теоретичні аспекти формування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи / І.І. Д'яконова, Д.В. Шиян // Вісник Університету банківської справи Нац. банку України. — 2013. — № 1. — С. 156—163 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_1_31
4. Мельник О.Г. Проблеми діагностики кредитоспроможності підприємств / О.Г. Мельник

// Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22.3. — С. 143—149 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvntu_2012_22

5. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

6. Корпанюк Т.М. Особливості ведення управлінського обліку в комерційних банках України / Т.М. Корпанюк // Економіка, фінанси, менеджмент. — 2017.

7. Терещенко О.О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці // Вісник НБУ. — 2012. — № 9. — С. 4—8.

References:

1. Gerasimovich, A. M. (2012), "Problems of Analytical Assessment of Banking Methods for Determining the Creditworthiness of a Borrower-Physical Person" *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. tekhnol. un-tu / Seria: Ekonomichni nauky*. vol 3(61), pp. 313—315.
2. Gladkikh, D. (2014), "Risks and threats to the banking security of Ukraine in the year 2014" *Visnyk Nats. banku Ukrainy* vol. 4 pp. 14—23 [Elektronnyi resurs], http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_4_8
3. Dyakonov, I.I. and Shiyana D. V. (2013), "Theoretical aspects of forming a mechanism for providing financial security to the banking system" *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Nats. banku Ukrainy*, [Online], vol. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_1_31 (Accessed 9 April 2018).
4. Melnyk, O.G. (2012), "Problems of Diagnosis of Creditworthiness of Enterprises", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, [Online], vol. 22.3, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvntu_2012_22 (Accessed 9 April 2018).
5. "On the procedure for the formation and use by banks of Ukraine of reserves for the reimbursement of possible losses through active banking operations: a provision approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated January 25, 2012" (2012), [Online], vol. 23, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> (Accessed 9 April 2018).
6. Korpanyuk, T.M. (2017), "Peculiarities of Management Accounting in Commercial Banks of Ukraine" *Ekonomika, finansy, menedzhment* — 2017.
7. Tereshchenko, O.O. (2012), "Credit Risk Assessment: Compliance of NBU Innovations with International Practice", *Visnyk NBU*, vol. 9. pp. 4—8. *Стаття надійшла до редакції 11.05.2018 р.*